

Виграш...

За гральним столом – США та КНР

Ірина ВИШНЕВСЬКА,
аспірант Інституту світової
економіки і міжнародних
відносин НАНУ

Частина 1

Від чого залежить виграш держави? Упродовж віків виграш оцінювався військовою перемогою. Та досягнувши критичної точки, коли зброя могла ліквідувати саме людство, відбувся еволюційний стрибок, до ери ВВП і ВВП, де виграш набуває нової ціннісної категорії. Попередній досвід дав змогу Homo sapiens семимильними кроками знову підійти до критичної відмітки, про що писали Річард Розенкранц та Гу Гоулінг у книзі «Power and restraint: a shared vision for the U.S.–China relationship»: економічне гарантоване взаємознищення стає в один ряд із ядерним. У який бік поведе наступна еволюційна спіраль та в якому еквіваленті оцінюватиметься її виграш? У серпні цього

року на 32-й конференції Асоціації дослідження доходів і добробуту (США) серйозно обговорювалося питання переходу з ВВП – до «індексу щастя». Усе це добре, оскільки нарешті визнали важливими потреби Людини, а не певної країни, однак із переходом до нової парадигми виникають нові небезпеки. Щоб не трапилося, як зі спінозівським падаючим каменем: якби він міг мислити, то думав би, що це він за власною волею падає, і від того був би щасливий. Мірилом виграшу може стати ілюзія щастя, а лігандизм, ефект «перевернутих окулярів», режисування майбутнього та багато інших секретних фокусів – ефективними методами для реалізації мети.

Для початку варто з'ясувати, що є виграшем і для кого? Для держави чи для окремих громадян? Отожнювати ці виграші не завжди варто. У Хуліо Кортасара символом виграшу окремих індивідів став корабель дурнів, вояж яких перетворився на подорож у глибину власної душі. Якщо ж говорити про виграш держави, то й тут виникають варіації, у тому числі виграш окремих громадян за втрати державою своїх позицій. Проголошений курс США в Азійсько-Тихоокеанський регіон – закономірне явище з огляду насамперед демографічної проблеми та економіч-

ного зсуву в цей регіон. Проте, як записано в Біблії, «усе повертається на кола свої»: із приватними інтересами британців, ірландців, італійців та інших народів поступово розквітла могутність США, а історична батьківщина кожного з них набула меншої ваги. У перспективі виграш отримає американський приватний бізнес, який, оцінивши ситуацію та прогнози, своєчасно здійснив передислокацію в АТР, тим самим сприяючи розквіту цього регіону і, відповідно, зменшуючи роль США.

Наразі можливий програв «національної держави» за рахунок одноосібного виграшу. Наприклад, після чемпіонату світу з футболу в ПАР бідне населення країни стало значно біднішим унаслідок корумпованості та «розумного індивідуалізму» керівництва ФІФА. Сучасні тенденції починають нагадувати байку англійського філософа Б. Мандевіля

«Ремствуючий вулик, або Шахраї, котрі стали чесними», де бджоли шахраювали найпотворнішим чином і обурювалися поведінкою одна одної. Кожен мешканець вулика був закінченим егоїстом, думав тільки про себе та свої інтереси. Пороки розпустилися – але сам вулик процвітав. Тоді Юпітер вирішив зробити всіх бджіл чесними, однак суспільство чесних бджіл прийшло в занепад, оскільки у них не було приватних інтересів. Та нинішня ситуація кардинально відрізняється від мандевільської моралі, оскільки глобалізація перетворює світ на єдиний ремствуючий вулик, і небезпечним стає розкручування в ньому «спіралі хаосу», бездумне спустошення природних ресурсів заради прибутку, а не для реальних потреб тощо. Одноосібні виграші можуть стати відліком глобального програву. Нобелівський лауреат Томас Шеллінг у «Стратегії конфлікту» заз-

начав, що слова «виграти» і «програти» не зовсім точні, тому що обидва гравці можуть втратити в порівнянні з тим, про що вони могли б домовитися. Та шеллінгова «координація» – це ще не вершина досконалості. Виграш є можливим навіть у разі розкоординованих дій за наявності, скажімо, якоїсь надійної невидимої субстанції, що скріплює систему. Простий приклад можна вловити в сюжеті новели О'Генрі «Дари волхвів». У родини Джеймс Діллінгем Юнг було два скарби, що становили предмет їхньої гордості – волосся Делли та золотий годинник Джима, який належав його батькові й діду. Щоб зробити подарунок на Різдво, закохані пожертвували один для одного своїм найдорожчим: він продав свій годинник – щоб купити гребінь для прекрасного волосся Делли, а вона відрізала своє волосся – щоб купити ланцюжок для кишенькового годинника коханого. Це є програш? У традиційному «споживацькому» тлумаченні – так, однак у сенсі взаємовідносин – це є найвищий рівень виграшу, котрий дає змогу перейти від традиційного «win-win» – до «highest level win-win». На сьогодні здаються шокуючими пропозиції деяких країн щодо утворення «енергетичного НАТО» зі справедливим розподілом енергоресурсів, які є загальносвітовим надбанням, а не власністю окремої країни. Однак це може стати реальністю. Усе відбувається у свій час.

За Беком, стара гра під назвами «національна держава», «національний капіталізм» приречена на програш; виграш отриму-

ють ті країни, що «змінити національний погляд на космополітичний» [Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації: Нова світова політична економія. – К.: Ніка-Центр, 2011 – 408 с., стор. 40]. Наразі США роблять ставку на нову гру, врешті-решт для них іншого вибору не залишається, бо індивідуалізм усе більше і більше розмиває національний фундамент держави; американські бізнесмени люблять китайські інтереси задля власних прибутків. Оскільки національні інтереси США девальвуються, то на їхньому місці виникає космополітизм, що стає потужною еволюційною силою та подібно вихру затягує у свою вирву людство. Однак свідомість китайців ще не повністю розмита індивідуалізмом, а колективізм стає важливою складовою комплексної сили держави (КСД), що в поєднанні з використанням усіх переваг глобалізації та грошей дає змогу Китаю набирати потуги.

Що ж американці пропонують світові в якості виграшу? Безпеку, покладаючись на найпотужніший інстинкт самозбереження. Однак, за відсутності потреби в ній безпека стає «дрібничковим» виграшем. А тероризм, із яким американці закликають світ боротися для досягнення безпеки, – усюдисущий. Він як пандемія грипу: сьогодні подолали в одному місці – завтра спалахне десь в іншому. Утім, це дає можливість гегемону рухатися, що є необхідністю для збереження статусу «наддержави», адже де з'являються терористи – там і бетмени. Проте суть справи полягає в кінцевому результаті – вигра-

ші, а не в цікавих методах чи тактиках, які не ведуть до виграшу.

Китайці ж розглядають гроші і як виграш, і як засіб досягнення мети, і як ідеологію. У цьому криється секрет фокусу, що нагадує танцюристок східних танців, які стоять на сцені одна за іншою, створюючи ілюзію однієї людини; та коли від неї розходяться в різні боки численні руки, починаєш усвідомлювати наявність прихованого. Відомий російський експерт М. Хазін вважає, що Китай не стане гегемоном, оскільки не має моделі управління світом. Однак саме в цій відсутності й криється сила китайців, про що писав Гуй Гу-цзи в «Мистецтві управління»: «Шлях мудрого скритий, шлях дурня видно всім». Оскільки Китай не висуває світові об'єднуючу ідеологію, то її не можна піддати сумніву і, відповідно, не можна їй протидіяти. У цьому невразливість КНР, тоді як американців можна звинувачувати в численних протиріччях і проблемах, які виникають у процесі реалізації демократичних засад, що і відбудеться у разі втрати Сполученими Штатами своєї гегемонії. Ска-

жімо, можливі докори на адресу демократії, яка дозволяє екстремістам прийти до влади; чи коли виграш (потрапляння до влади шляхом демократичних виборів) – це, перш за все, результат дії фінансових потоків і маніпуляції людською свідомістю за допомогою мас-медіа.

Китайці ж узяли за озброєння фінанси як ідеологію, яку не назвеш новою, оскільки людство сповідує її давно. Однак, як у більярдній грі, кожен удар містить у собі два: києм по битку і битком по прицільних кулях. Доктрина «Великого Китаю» стала одним із цих двох ударів, що сприяє влучанню кулі в лузу. Хоча навіть без ідеологічної бівалентності, маючи лише одну доктрину, Пекін переграє Вашингтон. Американська «демократизація світу» спрямована «від себе» – до зовнішнього простору, що аж ніяк не стимулює корисний рух американців і не об'єднує їх, тоді як доктрина «Великого Китаю» спрямована «на себе» й обіцяє кожному китайцю виграш, що виражається у видимих матеріальних благах. Демократичні принципи дають невидимий

виграш (свободу, рівність тощо), що в епоху «розумного індивідуалізму» (а де межа переходу до «нерозумного»?) знецінюється видимими матеріальними благами.

Аналіз схем політичних ігор американців і китайців дає можливість визначити стратегічний почерк держав і виявити їхні сильні чи слабкі тактичні ходи, що впливають на виграш. Зобразимо графічно відмінність поведінкових моделей США та КНР у декартовій системі координат. Нехай позначимо США як полюс – точкою O , КНР – точкою M із координатами x та y , де $OA = x$, а $AM = y$. Американці ставлять китайську систему координат у власну зону – полюс O , повертаючи курс Китаю у запланованому напрямі – до демократичних цінностей. Нова вісь Ox' утворює зі старою віссю Ox (так само, як і вісь Oy' із віссю Oy) кут повороту α , який направлений у напрямі, протилежному рухові годинникової стрілки.

Точка M потрапляє в нову систему координат із вісями x' та y' ($OB = x'$; $MB = y'$), тоді як центр O не знає змін (див. рис. 1).

КНР обирає власну модель, згідно з якою китайці переносять західну систе-

му координат із вісями x' , y' та центром O' у площину власної системи координат із вісями x , y та центром O (див. рис. 2).

Китай не бореться із США, як це робив СРСР. Навпаки, Китай рухається в тому ж напрямі, що й світова система на чолі з Америкою. Він використовує здобутки Заходу, за рахунок чого значно просувається вперед. КНР має багато переваг унаслідок виробленої стратегії. Сполучені Штати ж мають лише свою систему координат, тобто:

$$x' = x - a$$

$$y' = y - b$$

Переваги КНР можна виразити такою формулою:

$$x = a + x'$$

$$y = b + y'$$

КНР використовує як капіталістичні форми ведення господарства, так і соціалістичні, як стару групу під назвою «національна держава», так і нову, наповнену надпотужною силою глобалізації.

Зобразимо графічно, як формується сила КНР із використанням сили глобалізації. Нехай F -вектор

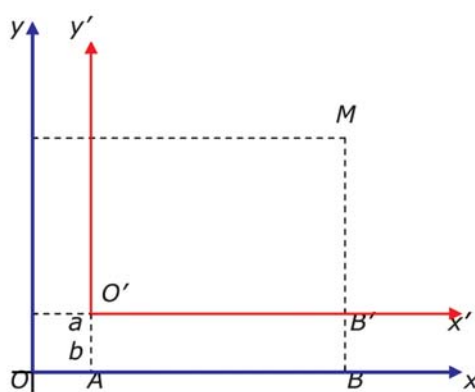

Рисунок 2

просування «національної держави» (КНР), G -вектор глобалізації, R -вектор міжнародного регулювання на чолі із США, які внаслідок статусу гегемона мають чинити опір Китаю, коли він відходить від установлених норм міжнародної системи і який гіпотетично може стати конкурентом для лідерства США у світовому чи регіональному масштабі. Однак, для КНР не вигідно знищувати R -вектор, оскільки він також задіяний у просуванні Піднебесної вперед і який власне створює сприятливе середовище для її розвитку.

Проте, західні структурні й ідейні компоненти різняться з китайськими, західне домінування можна виразити таким співвідношенням: $P < P'$. Унаслідок такої різниці формується рушійна сила китайців F' -China (зовнішня політика), яка не дає їм змоги розслабитися і примушує рухатися вперед, обстоюючи національні інтереси КНР. Позиція вектора F' має велике значення для вектора руху F ; $\max F$ -користі досягається за умови, коли F' максимально наближається і до G -вектора, і до F -век-

тора, розділяючи їх гострим кутом.

КНР досягає $\max F$ -користі, діючи подібно до вправного плавця, котрий повністю занурюється в стихію глобалізації, використовує силу вітру, однак не забуває про дим. Китайці не сидять на березі, не відгороджуються від глобалізації, яка вважається силою творення Заходу, вони використовують її. Якби китайці відгородилися, як колись це робили дворянські гнізда, не розуміючи закону еволюційних змін, то їхній рух уперед був би мінімальним. Зобразимо це графічно (див. рис. 3). Вектори F' і F направлені перпендикулярно до вектора G , сила дії якої не змінилася. А ось вектор сили опору R став зворотно протилежним вектору F' . Проекція результуючої сили на F дорівнює нулю. Це означає, що дії сили F' повністю витрачаються на поперечний зсув, а не на рух уперед. Китайці ж ставлять вектор F' таким чином, щоб був баланс між G та F , тому вони просуваються вперед.

Замінивши силу дії глобалізації (G) та F' на вектор Q , отримуємо можливість розкласти його на дві сили: D -вектор, перпендикулярний до F , та S -вектор, спрямований уздовж нього. Рух Китаю в іншому напрямку (D), що гіпотетично призвів би до розба-

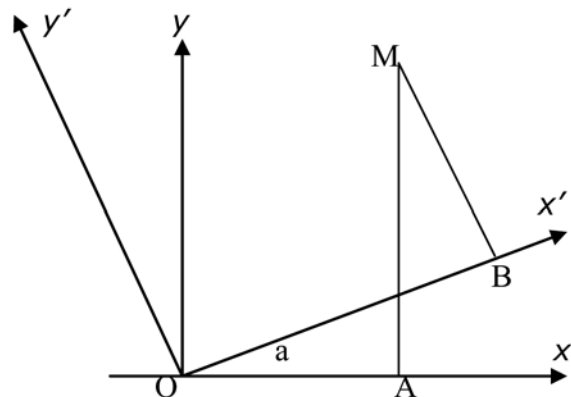

Рисунок 1

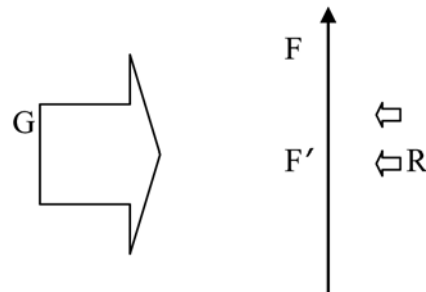

Рисунок 3

лансованості сил, зустрічає великий опір сили R , тому залишається сила S , котра й рухає КНР уперед (див. рис. 4). Ця схема – лише один із блоків, котрий повинен працювати в унісон з іншими для забезпечення виграшу.

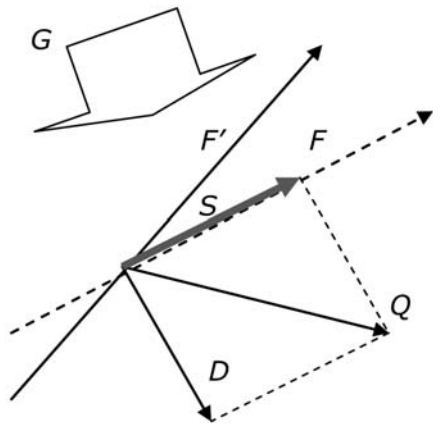

Рисунок 4

Американці також ефективно використовують потужну силу глобалізації, однак унаслідок витрат на корегування світової спільноти, вони залишаються з меншим результатом, ніж китайці.

Активізація процесу демократизації світу по-американськи пов'язана з передчуттям згасання світового лідерства США, і гегемон, як відповідальний гравець, намагається діяти подібно римським консулам, які йшли у відставку, промовляючи: «Я зробив усе що міг, хто може, нехай зробить ліпше». Сполучені Штати прагнуть удосконалити запущений ними «мирний реактор» глобалізації – не маючи можливості його зупинити – адже існує ймовірність збою в системі та потрапляння людства в «подвійний безлад», який іноді називають новим середньовіччям (Czerny). Демократичні принципи здаються найбільш ефективними для поліпшення суспільства та

уникнення катастрофи. Тому ж бо американці й пропонують демократизацію світу як виграш. Однак, на них чекає доля Ксандри, яку не розуміли. Теорія демократичного миру (ТДМ), яку ідейно сформулював у 1983 р.

М. Дойл, а згодом Дж. Леві, Ф. Фукуяма та інші, що була канонізована, як найважливіший постулат доктрини ліберального інтервенціонізму Сполучених Штатів, обіцяє найбажаніший виграш для всіх – подолання війни. Однак

який до того перебував у пасивному стані, і військові зіткнення посткомуністичних держав стали прямим наслідком поширення демократичних рухів після демонтажу авторитарного режиму.

Для реалістів головним є не система політичного режиму – авторитаризм або демократія – а зовнішні умови безпеки, у яких держава існує. Раціоналісти, як реалісти, так і ліберали, схильні недооцінювати роль культури, історії, тоді як конструктивісти називають знання про демократію та її миролюбність теж культурно, історично та політично обумовленими. Демократія з позицій конструктивізму не володіє універсальністю

ТДМ зазнала серйозної критики. Наприклад, Е. Тодд переконаний, що передові демократії поступово трансформуються в олігархічні системи. «Визнаючи, що ліберальна демократія веде до миру, ми також визнаємо, що її відмирання може призвести до війни. Навіть якщо закон Дойла і правильний, вічного миру в кантівському дусі не буде». Ніл МакФлейн та Джек Снайдер стверджують, що демократизація на теренах колишнього СРСР створила умови для загострення етнонаціоналізму,

форм. Нині навіть представникам лібералізму видається сумнівним можливість подолання воєн, у тому числі й за допомогою розповсюдження демокра-

тії. Жак Атталі пише, що деякі нації можуть перестати бути демократіями, щоб розв'язати війну, а П'єр Аснер відзначає, що навіть якби всі держави стали демократичними та миролюбними, то все одно війна була б можливою. Боротьба на ідейній, у тому числі релігійній основі, знову і знову викликає конфронтації. Для подолання цієї проблеми першочерговим є розкриття механізму накопичення протиріч між расами, національними меншинами, конфесіями тощо, тільки після цього можливі заходи з їх усунення. Щоб не бути касандрами – необхідно обрати зрозумілий і бажаний для кожного індивіда виграш. Чим більше

дискусій і сумнівів спричиняє парадигма виграшу – тим менш раціональною є політика держави, що пропонує цю парадигму. Відсутність у китайців об'єднуючої ідеології для світової спільноти є ефективнішою стратегією, ніж наявна американська. Мається на увазі ефективність для просування національних інтересів держави, а не як загальне благо для людства.

Завершення статті у наступному номері «З.С.»

